

FAGFELLEVDERT

Hvordan skal vi fortolke shiaislams betydning i den nyere tids politiske udvikling i Irak? Hvad var forholdet mellem de shiaislamistiske partier og de shiaislamiske institutioner i denne udvikling og hvad er det i dag? Drejede det sig om at indføre et shiaislamisk teokrati, eller var shiaislam, dets rituelle praksisser, ideologi og institutioner snarere en løftestang, der gjorde det muligt for den historisk marginaliserede shiitiske befolkning i Irak at få politisk indflydelse?

Shiaislamisme og shiaislam i dagens Irak

Søren Schmidt er ph.d. i udviklingsstudier og ekstern lektor ved Roskilde Universitet.

Før slutningen af 1700-tallet var den islamiske stat i det osmanniske rige baseret på en magtbalance mellem herskeren og de islamiske lærde, der fortolkede loven – shari'a.¹ Loven var det grundlag, på hvilket herskeren udøvede sin magt, og hans bestræbelser for at implementere Guds vilje på jorden ved "at fremme dyden og forbyde det onde" legitimerede hans regime.² De islamiske lærdes rolle var institutionaliseret i de religiøse institutioner, som selv organiserede uddannelsen af de lærde og udviklede og tilpassede de retslige teorier, hvorpå de islamiske domstole afsagde kendelser. Der eksisterede således en arbejdsdeling, hvor shiaislam og dens religiøse institutioner tilvejebragte den normative ramme om folks liv og serviceydelser inden for uddannelse, social velfærd og retslige afgørelser, medens den før-moderne osmanniske stat sørgede for de "hårde-re" offentlige serviceydelser i form af sikkerhed og infrastruktur.

TEKST: Søren Schmidt

I MODSTRID MED modernitetsteoriernes synspunkt om at religionens rolle i politik visner bort i takt med moderniseringen, har islam og religiøse institutioner siden 1970'erne spillet en afgørende rolle i den politiske udvikling i Mellemøsten. Denne artikel udforsker de forskellige retninger blandt irakiske shiaislamistiske partier og aktører, som i islams navn forsøger at skabe en ny relation mellem religion og politik. Artiklen begynder med at give en oversigt over den historiske og idémæssige proces, gennem hvilken shiaislam blev politiseret i Irak, og analyserer derpå efter tur de vigtigste nutidige politiske aktører blandt shia-muslimerne i Irak: Stor-ayatollah Ali Sistani, Dawa-partiet, Det Øverste Islamiske Råd i Irak og Sadr-bevægelsen. Konklusionen sætter resultatet af undersøgelsen i et bredere perspektiv.

Denne ordning blev udfordret af moderniseringskræfterne, der medførte en enorm forøgelse af statens rolle og rettede et hårdt slag mod den tidligere århundredgamle magtbalance mellem religiøse institutioner og staten. Staten overtog mange af de offentlige tjenesteydelser, som religiøse institutioner havde sørget for før i tiden; i særdeleshed inden for retslige, uddannelsesmæssige og velfærdsmæssige områder.

Et andet karakteristisk træk ved den moderne udvikling har været vandringsen fra landet til byerne. Denne udvikling fik vigtige samfundspolitiske følger. Medens befolkningen i de før-moderne samfund på landet overvejende var organiseret inden for rammerne af sociale sædvaner og religiøse institutioner, har den moderne tidsalder været karakteriseret af nationale ideolo-

gier og politisk og social mobilisering af byernes masser, der også fik et højere uddannelses- og indkomstniveau. Den nye tids politiske herskere blev i højere grad end tidligere tvunget til at legitimere deres styre ideologisk over for den nye politiske aktør: folket. Participatorisk (til forskel fra demokratisk) politik var navnet på det nye politiske "spil".³

Shiaislamismens historie i Irak

Det shiaislamiske præsteskab havde to forskellige svar på udviklingen af den moderne nationalstat. Det ene svar lå meget på linje med traditionen og accepterede religionens og præsteskabets nye, mere ærbødige rolle i forhold til statsmyndighederne. Den kvietistiske bevægelse inden for shiaislam, for hvilken stor-ayatollah Ali Sistani er den mest prominente nutidige repræsentant, var udtryk for denne linje. Det andet svar var udviklingen af shiaislamismen eller den politiske shiaislam, hvor shiaislams sprog og idémæssige begreber indgik i en ny politisk ideologi, der blev anvendt til at mobilisere shiitterne i den herskende socio-politiske konflikt i landet.

Et vigtigt vendepunkt i Iraks historie indtraf i 1958, da det gamle monarki blev væltet, og det nye regime påbegyndte en ambitiøs og langtrækkende moderniseringsproces, der medførte en massiv vandringsbevægelse fra landet til byerne og storbyerne. Denne dramatiske afvikling af tidligere livsformer og konfrontationen med det moderne livs nye sociale udfordringer fik mange shiitter til at engagere sig i verdslig politik. Mellem 1958 og 1979 – det år hvor Saddam Hussein tog fuld formel kontrol over den irakiske stat – var det i Iraks Kommunistparti (det største af sin slags i Mellemøsten) og i Baath-partiet, at de irakiske

shiitter foretrak at engagere sig i kampen for statens indflydelse.

På samme tid opstod der med grundlæggelsen af Dawa-partiet en anden streng i den politiske mobilisering af shiamuslimer. Dawas ideologi var først en kulturel og social pan-islamistisk ideologi, der opfordrede muslimer til at implementere Guds vilje i det moderne samfundsliv. Som tilfældet var med andre islamistiske partier i resten af Mellemøsten, var Dawas oprindelige fokus ikke på politik og staten.⁴

Den førende ayatollah på den tid var Mohsen al-Hakim. Selv om al-Hakim tilhørte den kvietistiske retning, opmuntrede han udviklingen af Dawa ud fra den opfattelse, at den kunne være nyttig i bevarelsen af shiapræstedømmets prerogativer og

Saddam Hussein påbegyndte en skånselsløs undertrykkelse af det shiaislamske Dawa-partiet.

tjene som et værn mod udbredelse af den kommunistiske ideologi. Forbindelsen mellem Mohsen al-Hakim og Dawa foregik gennem hans sønner, af hvilke Muhammad Baqir al-Hakim senere skulle spille en afgørende rolle i den shiaislamistiske bevægelse som leder af Det øverste råd for islamisk revolution i Irak. Mohsen al-Hakim døde i 1970 og blev efterfulgt af den udpræget kvietistiske Abol-Qasem al Khoei (d. 1992). Khoei var meget populær blandt shiitter over hele Mellemøsten og fulgte al-Hakims linie.

I 1960'erne dukkede en ny skikkelse op, der konkurrerede med Khoei om indflydel-

se. Muhammad Baqir al-Sadr eller "Sadr 1", som han også kaldes i den historiografiske litteratur, blev en central skikkelse i udviklingen af shiaislamismen i Irak.⁵ Muhammad Baqir al-Sadr havde status af ayatollah og var medlem af Hawza'en, de ledende ayatollah'er i Irak. Hans tankegang var analog til Khomeinis tænkning, der lagde vægt på social retfærdighed, begrebet "retfærdigt styre" (det vil sige at loven skal gælde og have lige anvendelse for alle, inkludert herskeren), de moralske normer og sædvaner kanoniseret af shiaislam og den opfattelse, at politisk suverænitet tilhører Gud og ikke folket. Ligesom Khomeini appellerede Muhammad Baqir al-Sadr særlig til de fattige shiitter i byerne, som ikke følte, at de gejstlige fra højislam, som fokuserede på skrifterne og islamisk jura, i tilstrækkelig grad tog sig af deres problemer og interesser.

Styrkelsen af shiaislamismen i Iran i slutningen af 70'erne fik mange shiitter i Irak til at slutte sig til Dawa-partiet, som Sadr forestillede sig ville indoktrinere en generation af revolutionære, som en dag ville gribe magten og etablere en stat, der ville implementere islamisk lov. Saddam Hussein følte sig derfor truet af Dawa og krævede af shiapræsteskabet, at de holdt op med at støtte shiaislamisterne. Saddam Hussein påbegyndte en skånselsløs undertrykkelse af Dawa-partiet, og medlemskab af partiet blev straffet med dødsstraf. Forholdet mellem Saddam og præsteskabet vendte sig samtidig fra at være en tålelig modus-vivendi til et krav om total underkastelse under Saddam Husseins diktatoriske regime.

Denne brutale undertrykkelse havde to konsekvenser. Den første var, at Dawa-partiet stort set ophørte med at eksistere i selve

Irak, samtidig med at det fortsatte sin eksistens i eksil i form af et antal uensartede små elitegrupper. Den anden konsekvens var, at en ny organisation, Det øverste råd for islamisk revolution i Irak, blev skabt i Iran og ledet af Muhammad Baqir al-Hakim, en søn af storayatollah Mohsin al-Hakim og elev af Muhammad Baqir al-Sadr.

I løbet af 1990'erne opstod der derudover en ny bevægelse blandt shiamuslimene i Irak. Dette var den bevægelse, som Muhammad Sadiq al-Sadr (Sadr 2) indledte blandt den fattige bybefolkning i Bagdad og andre storbyer i Irak. Muhammad Sadiq al-Sadr var fætter til Muhammad Baqir al-Sadr og blev i begyndelsen anset for at være kvietistisk og ærbødig over for Baath. Sadr 2 gik i sin fætters fodspor og organiserede sociale og præstelige aktiviteter for de fattige shiitter i byerne. Han opbyggede et stort og velorganiseret netværk til at dirigere de obligatoriske gaver og bidrag, som shiitter skal give deres religiøse institutioner, og tiltrak særligt lavere rangerende shiittiske religiøse ledere til sin organisation. Han oprettede også uformelle shiittiske domstole, der kunne dømme i sager blandt shiitter uden for det verdslige retssystem, accepterede Khomeinis teori om de retslærdes formynderskab og opfordrede sine tilhængere til at oprette en stat ligesom i Iran.

Selv om Sadr 2 forsøgte at holde en lav politisk profil og at lægge vægt på socialt og gejstligt arbejde blandt shiitter, så følte Saddam Hussein sig truet af hans voksende popularitet i de shiittiske forstæder og af hans evne til at opbygge en uafhængig magtbase, og fik ham dræbt i 1999 sammen med to af hans sønner. Bortset fra en mentalt retarderet søn, er hans eneste overlevende søn Moqtada al-Sadr (Sadr 3), den

nuværende leder af Sadr-bevægelsen. Medens Sadr 1 kan ses som én, der tilvejebragte det teoretiske grundlag for en bredere shiaislamistisk bevægelse i Irak, så grundlagde Sadr 2 en militant, puritansk og populistisk bevægelse, der nu ledes af Sadr 3.

Dette korte historiske rids viser, hvorledes Saddam Husseins stadig mere despotiske regime radikaliserede bevægelsen og hærdede dens generelle moralske inspiration i shiaislam til en doktrinær ideologi, som både inspirerede og blev inspireret af ayatollah Khomeini. Medens bevægelsen søgte vejledning fra præsteskrabet, splittede den også præsteskrabet i en politisk aktivistisk del og i en mere traditionel, pastoral orienteret præsteskrab. Den mest radikale af disse aktivistiske grupper, Sadr-bevægelsen, balancerede mellem at udfordre det klerikale etablissements øverste autoriteter og at vise dem passende respekt, som det accepterede lederskab for shiitterne i Irak.

Indtil 2003 var de vigtigste politiske aktører blandt shiamuslimerne i Irak følgende: Ali Sistani, Dawa-partiet, Det øverste råd for islamisk revolution i Irak og Sadr-bevægelsen. I næste afsnit vil jeg analysere disse fire forskellige aktører mere detaljeret med fokus på deres udvikling og positioner i nutiden.

Nutidige Shia-islamiske politiske aktører

1) ALI SISTANI

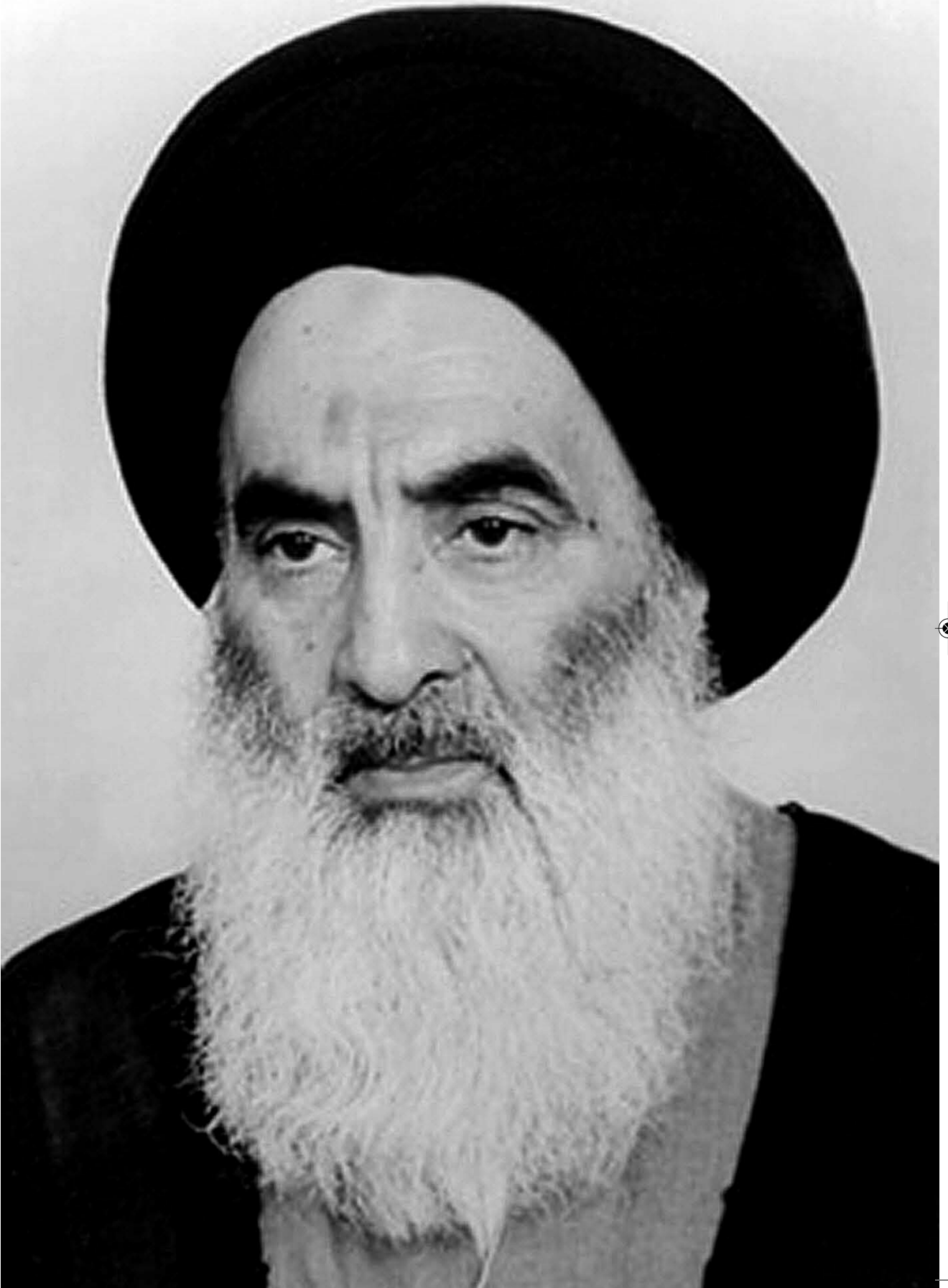
Selvom Sistani ikke kan siges at være en shiaislamistisk aktør, har han både personligt, og som øverste repræsentant for shiaislam i Irak, spillet en vigtig selvstændig politisk rolle og i forhold til de shiaislamistiske bevægelser. Han er derfor medtaget i beskrivelsen.

Sistani er i dag den *mujtahid* (den mest lærde til at udøve *ijtihad*, det vil sige fortolkning), der har det største antal tilhængere i Mellemøsten og har opbygget et formidablet globalt netværk af sociale og religiøse institutioner, der strækker sig langt uden for Irak til Iran, Pakistan, Indien, Den arabiske golf og lande i Vesten. Før invasionen af Irak i april 2003 var der mange der betragtede Sistanis kvietistiske tradition som apolitisk, hvilket forklarer hvorfor man havde forventet, at de gejstlige i Najaf i det mindste ikke ville modsætte sig Koalitionens planer. Dette viste sig snart at være et alvorligt fejlskøn.

De kvietistiske gejstliges tradition er bestemt ikke at engagere sig direkte som politikere i den aktuelle politik. Gejstligheden opfatter sig imidlertid også som overordnede vogtere af samfundets moralske og sociale værdier, og i politiske situationer, hvor de føler, at afgørende moralske og nationale spørgsmål står på spil, har de kvietistiske gejstlige en tradition for at give deres opfattelse til kende.⁶

Sistanis mest afgørende intervention i irakisk politik efter Baath-regimets fald i 2003 var, da han udstedte sin fatwa af 26. juni 2003. I denne fatwa fastslog Sistani, at den gruppe irakere, som Koalitionen havde planer om at vælge til at udarbejde en ny irakisk forfatning, ikke havde noget folkeligt mandat, og at den korrekte måde at indføre et nyt politisk system i Irak på, var at afholde et almindeligt valg, hvor enhver iraker kunne stemme om repræsentanter til en forfatningsudarbejdende forsamling, der så skulle efterfølges af en almindelig folkeafstemning om den foreslåede forfatning.

Ali Sistani har spillet en vigtig politisk rolle.

Da der i januar 2004 blev iværksat enorme demonstrationer over hele landet for at støtte hans forslag, blev det klart for den amerikanske administrator af Koalitionsmyndigheden, Paul Bremer Jr., at han måtte acceptere Sistanis forslag om almindelige valg som grundlag for overførsel af suveræniteten fra Koalitionsmyndigheden til irakerne. Den proces der fulgte efter denne intervention, resulterede i et i januar 2005 afholdt parlamentsvalg og en forfatningsudarbejdende forsamling. En folkeafstemning om forfatningsforslaget blev afholdt i oktober 2005 og endelig endnu et nyt parlamentsvalg i december 2005.

Medens Sistani understregede demokrati som fundamental for den irakiske forfatning, gjorde han det også klart, at det ikke

*Ali Sistani understregede demokrati
som fundamental for den irakiske
forfatning.*

var tilstrækkeligt, at forfatningen nævnte islam som *én* kilde til legalitet. I stedet for krævede Sistani, at Islam blev angivet som *kilden*, og at en Forfatningsdomstol, hvis medlemmer skulle være eksperter i islamisk kanonisk lov, blev oprettet som bolværk mod eventuel uansvarlighed hos de stemmeberettigede masser. Ali Sistani prøvede på denne måde at skabe en balance mellem demokrati og islam. Eller formuleret lidt mere vidtløftigt: at kombinere oplysningstidens ide om, at politisk suverænitet tilhører folket, med islams idé om guddommelig suverænitet.

Sistani så åbenbart ikke nogen modsigelse i dobbelt-henvisningerne til demokra-

tisk og islamisk legitimitet, da det var selvindlysende for ham, at når befolkningens flertal var muslimer, og politisk legitimitet var baseret på "folkets vilje", så ville politiske beslutninger per definition også være på linje med islam. Forfatningsdomstolen ville blot hjælpe "folket" med at sikre dette og skulle derfor ikke ses som værende i modsætning til "folkets vilje".

Sistani var således ikke opmærksom på nødvendigheden af institutionelle ordninger for at imødegå, hvad ikke-shiittiske grupper frygtede mest: et tyranni fra den shiittiske majoritets side over for minoriteterne og de måder, hvorpå implementeringen af islamisk lov kunne stille såvel religiøse mindretal og ikke-religiøse ufordelagtigt. Sistani kan således siges at repræsentere en majoritetsversion af demokratiet, fordi han ikke ser et behov for institutionelle ordninger til beskyttelse af minoritetsrettigheder og af individuelle rettigheder.

Selv om Sistani ser en rolle for islamiske lærde i at afbalancere den lovgivende forsamlings magt, anbefaler han ikke det direkte styre af islamiske retslærde som i det iranske politiske system.

Siden Sistanis mange og magtfulde interventioner i 2003 og 2004 er han nu vendt tilbage til sin tidligere strengt religiøse og pastorale rolle for det shiittiske samfund. At vende tilbage til sin traditionelle kvietistiske rolle har imidlertid ikke udelukket, at han i enkelte afgørende tilfælde har givet sin holdning til kende. I april 2006 signalerede han således at han ville "holde øje med" den nyvalgte premierminister Nuri al-Maliki, og tilkendegav dermed indirekte en kritik af den tidligere regerings resultater.⁷ I november 2008 udsendte Sistani ligeledes en offentlig erklæring,

som tilkendegav vigtigheden af at den aftale, som den irakiske regering på det tidspunkt forhandlede med USA (Status of Forces Agreement, SOFA), garanterede irakisk suverænitet og at samtlige irakiske politiske grupper var indforstået med den. Med dette sidste krav understregede Sistani endnu en gang vigtigheden af at der var national konsensus om de afgørende politiske aftaler og rammer for landet. Endelig har Sistani i 2009 tilkendegivet sit ønske om at se parlamentsvalget i marts 2010 afholdt på basis af åbne lister – der gør det nemmere for vælgerne at holde politikerne ansvarlige for deres resultater – og ikke på basis af lukkede lister, der giver ulige meget magt til partiapparatet.⁸ I alle de nævnte tilfælde fra nyere tid har Sistani ikke brugt sin indflydelse til fordel for snævre shiitiske interesser, men til at støtte national sammenhold og et ikke-sekterisk demokrati.

2) DAWA-PARTIET

Dawa udviklede sig hurtigt fra at være en social organisation til en decideret politisk organisation. Selv om partiet hentede inspiration fra ayatollah Muhammad Baqir al-Sadr, har dets ledelse altid snarere bestået af lægfolk end af gejstlige. To af de mest prominente Dawa-ledere, tidligere premierminister Ibrahim Jaafari og den nuværende premierminister Nuri al-Maliki, vidner om, at lægfolk vedblivende spiller en vigtig rolle i partiet.

Til forskel fra de to andre shiaislamistiske partier har Dawa-partiet i dag hverken en politisk græsrodsorganisation eller en milit.⁹ Dawas nuværende parlamentariske repræsentation skyldes dets alliance med de andre shiaislamistiske partier, og dets evne til på egen hånd at trække stemmer

har hidtil været skønnet at være svagere end de to andre shiaislamistiske partier. Partiet har en stærk plads i folks bevidsthed som følge af dets lange historie med opposition til, og forfølgelse af, Baath-regimet, og har ved de seneste provinsvalg i februar 2009 væsentligt styrket sin opbakning i vælgerbefolkningen.

Selv om partiets historiske mål var at etablere en islamisk stat i Irak, støtter det også valg og det parlamentariske system. Dawa er ikke fremkommet med mere specifikke ideer om, hvordan det har til hensigt at virkeliggøre dets vision om en demokratisk islamisk stat.

Dawa-partiet synes i dag at være et forholdsvis pragmatisk og ikke-doktrinært parti, der søger generel moralsk inspiration fra shiaislam. Selv om det støtter ideen om at have islamiske lærde som en forfatningsmæssig garanti for lovgivningens overensstemmelse med islam, advokerer det ikke for et direkte styre af islamiske lærde og har heller ikke gennem den tid det har deltaget i regeringen lagt vægt på islamistiske mærkesager, som streng håndhævelse af islamisk klædedragt og indførelse af islamiske straffe. Det kan forventes, at partiet vil fortsætte med at aflægge sin religiøse klædedragt, des mere og jo længere tid det bliver involveret i praktisk politik.

Mens Dawa i dag er splittet, består af tre mindre separate partier og uden den store gennemslagskraft, er det oprindelige Dawas leder, premierminister Nuri al-Maliki, blevet en meget betydelig selvstændig politisk aktør. Maliki har fået succes fordi det er lykkedes ham at fremstå som en stærk national leder og ved både at slå ned på Sadr-bevægelsens ekstreme grupper og komme de arabiske sunnier i møde, er det lykkedes ham at forbedre sikkerheden i

landet væsentligt. Han fik omkring 20 procent af stemmerne ved provinsvalgene i 2009 og hans nye Retsstats-liste forventes at tage en endnu større del af stemmerne ved parlamentsvalget til marts 2010.

3) DET ØVERSTE RÅD FOR ISLAMISK REVOLUTION I IRAK

I maj 2007 besluttede Det øverste råd for islamisk revolution i Irak at udelade "revolution" i sit navn, som et tegn på, at den nye irakiske forfatning havde fortrængt behovet for revolution og er vidnesbyrd om organisationens pragmatiske politik, hvor opnåelse af magt anses for vigtigere end ideologi.¹⁰

Medens Det øverste islamiske råd i Irak, som det så nu hedder, under opholdet i Iran tilsluttede sig Khomeinis ide om, at staten bør regeres af den mest kyndige i islamisk lov, tilpassede det sig hurtigt til en mere demokratisk og liberal holdning efter Saddam Husseins fald. Den 6. juni 2003 sagde Muhammad Baqir al-Hakim for eksempel, at hvis den nye irakiske regering skulle fungere godt, skulle den bygge på adskillige støttepillere, som inkluderede respekt for folkets vilje som udtrykt ved stemmeurnen, respekt for etniske minoriteter via et føderalt regeringssystem og respekt for Islam gennem håndhævelse af islamisk kanonisk lov.¹¹

Muhammad Baqir al-Hakim var selv ayatollah, og de fleste andre ledere af Det øverste islamiske råd i Irak er gejstlige, omend ikke af højeste rang. Hakim blev dræbt i et massivt bilbombeangreb uden for Alis Grav-moske i Najaf i august 2003 og efterfulgtes af sin yngre broder Abdul Aziz al-Hakim, der døde i 2009 og blev efterfulgt af sin egen søn Ammar al-Hakim.

I tiden i Iran opbyggede Det øverste isla-

miske råd i Irak et tillidsforhold til og et samarbejde med alle andre elementer af den irakiske opposition og etablerede et nært samarbejde med den kurdiske leder Jalal Talabani, som også blev støttet af Iran i hans kamp mod Saddam Husseins regime. Det gode forhold til begge kurdiske partier kom til at tjene Det øverste islamiske råd i Irak godt i perioden efter Saddam.

Da USA opdagede, at deres foretrukne irakiske partner, Ahmad Chalabi, ikke besad tilstrækkelig politisk kapital i Irak til at sætte ham i stand til at tjene som deres irakiske partner, udfyldte de kurdiske partier og Det øverste islamiske råd i Irak (og i en mindre rolle Dawa) hurtigt hullet. Det øverste islamiske råd i Irak besluttede lige fra den allerførste dag efter invasionen at samarbejde med USA og blev medlem af Det konstituerede regeringsråd.

Det lykkedes Det øverste islamiske råd i Irak at sætte sig på de vigtige finans- og indenrigsministerier og få en af de to poster som vicepræsident. Kombinationen af kontrol med de fleste provinser og dets kontrol med de vigtige nationale politiske poster og de dertil knyttede økonomiske ressourcer har sat Det øverste islamiske råd i Irak i stand til at etablere sig selv som en slags politisk maskine baseret på patron-klient relationer, hvor klienterne/tilhængerne mere er motiverede af egeninteresse og personlig fordel end af ideologisk og religiøs overbevisning.

Medens Det øverste islamiske råd i Iraks pragmatiske samarbejde med Iran og USA og dets evne til at etablere patron-klient relationer har tjent det godt og gjort det til en central politisk aktør i Irak, så har dette også været dets svaghed, som Sadrbevægelsen og dens leder Moqtada al-Sadr har udnyttet. Bag konflikten mellem disse

to partier ligger der samtidig en social konflikt mellem på den ene side middelklassen og det centrale Irak, hvor Det øverste islamiske råd i Irak har sine støtter, og på den anden side de mere upriviligerede grupper i Bagdad og byerne i Syd-Irak, hvor Sadr-bevægelsen har sine støtter.

Det øverste islamiske råd i Irak vandt magten i mange provinser ved valget i 2005. Ved provinsvalgene i 2009 fik partiet imidlertid en vældig lussing af vælgerne, der var utilfredse med dets måde at forvalte magten på (både i henseende til resultater og korrupsion) og reducerede det til et parti med en vælgertilslutning omkring 10 procent. I erkendelse af at det ikke længere selv har en tilstrækkelig politisk vægt, er partiet nu pragmatisk gået i samarbejde med Sadr-bevægelsen og sågar sunni-arabiske politiske grupper op til det kommende parlamentsvalg.

4) SADR-BEVÆGELSEN

I 1970'erne skabte Khomeini i Iran en politisk bevægelse, der var i opposition til de traditionelle ledere inden for shiislam, de kvietistiske ayatollah'er, og som mobiliserede de mennesker, der var rykket op med rode fra landet og flyttet til byernes slumkvarterer som en følge af den modernisering, som shahen havde påbegyndt i landet. Moqtada al-Sadrs far, ayatollah Muhammad Sadiq al-Sadr, startede på lignende måde en aktivistisk, politisk islamistisk bevægelse i Irak under Saddam.

Moqtada al-Sadr, som er gift med en datter af Muhammad Baqir al-Sadr, er den nye leder af denne puritanske og populistiske bevægelse. Bevægelsen bygger på et ledermasse forhold, hvor dens tilhængere ser Sadr som deres eneste chance for at komme ud af fattigdom og håbløshed.

Sadr har ligesom Khomeini kritiseret ayatollah'erne og i særdeleshed Ali Sistani for at have reduceret Najaf til et "sovende lærdomssæde" og har som modsætning hertil forsøgt at definere sit eget mere aktivistiske "artikulerede lærdomssæde".¹²

Parallelt med den fejlslagne genopbygning af Irak efter invasionen i 2003 og den

Moqtada al-Sadr mistede politisk legitimitet fordi han uden held forsøgte at udfordre Sistani som shiiternes øverste autoritet i Irak.

uvilje, der opstod mod tidligere eksilpolitikeres samarbejde med de udenlandske koalitionsstyrker, er Moqtada al-Sadrs popularitet steget. Sadr kritiserede politikerne for at være gået i eksil i Iran og andre steder, medens han og hans familie derimod havde betalt prisen for at blive i landet under Saddam. Han har også beskyldt dem for at være afhængige af Iran og været den der stod mest fast på kravet om at de vestlige styrker skulle forlade landet.

Den kendsgerning at Sadr positionerer sig selv som irakisk nationalist, har gjort ham til en potentiel partner for de sunniislamistiske partier, med hvilke han har forsøgt at samarbejde. Under den vestlige koalitions angreb på Faluja i 2004 organiserede Sadr-bevægelsen således hjælp til de sunniislamister, der kæmpede i denne by.

Da Sistani mæglede en våbenstilstand mellem Mahdi-hæren og USAs militær efter tre ugers kampe i august 2004 i Najaf, tvang han Sadr til at underkaste sig sin autoritet. Sadrs underkastelse under Sista-

nis autoritet blev gentaget i 2007, da der udbrød kampe i Karbala mellem Sadrts styrker og andre shiamilitser. Sadr mistede politisk legitimitet i begge tilfælde, fordi han uden held forsøgte at udfordre Ali Sistani som shiiternes øverste autoritet i Irak.¹³

Sadr-bevægelsen skal delvis ses som et resultat af det politiske vakuum, der skabtes, da det lykkedes Saddam Hussein både at bringe det gejstlige etablissement til tavshed og at sende de organiserede shiaislamistiske partier i eksil. Som i andre mellemøstlige lande appellerede en islamistisk bevægelse til de upriviligerede klasser og mobiliserede særlig den lavere gejstlighed, som levede i de fattige områder, ved at kombinere religiøse aktiviteter med sociale tjenester.

Sadr gennemfører for tiden videnskabelige studier i Iran for selv at blive en ayatollah, og den iranske regering har spillet en vigtig rolle sidste år ved at presse Sadr til at gå på kompromis med Maliki-regeringen i en voldelig konflikt i Basra, der tillod regeringen at tage kontrol med byen. Sadr-bevægelsen er i dag stort set blevet afvæbnet og kan derfor betragtes som en normal politisk bevægelse. I kraft af aftalen med USA om at forlade landet senest med udgangen af 2010, er det lykkedes Maliki at tage en stor del af vinden ud af Sadr-bevægelsens nationalistiske sejl og ved provinsvalgene i 2009 fik også det kun omkring 10 procent tilslutning. Ligesom Det øverste islamiske råd i Irak har bevægelsen derfor erkendt nødvendigheden af at samarbejde med tidligere modstandere såvel indenfor den shiitiske bevægelse som blandt de arabiske sunnimuslimer og til det parlamentsvalget opstiller det på fælles liste sammen med

Det øverste islamiske råd og sunniislamistiske partier.

Konklusion

Den irakiske shiaislamismes historie viser, hvordan de religiøse shiitiske institutioner bidrog med socialt manøvrerum, lederskab, ressourcer og ideologisk inspiration til at genfortolke shiaislam og mobilisere shiitisk gruppeidentitet til at opbygge en shiaislamistisk politisk bevægelse.

Shiaislamistiske politiske aktører mobiliserede islamiske identiteter med henblik på at søge politisk indflydelse på staten indenfor den overordnede moralske ramme, som shiaislam angav. På den vis handlede shiaislamisme ikke om religion med om politik. Samtidig var shiaislamisme rodfæstet i en meget bredere og dybere socio-kulturel legitimitet, som sikrede at målene med at sikre politisk indflydelse var til offentlig gavn og ikke for at skaffe sig peronlige fordele eller alene for magtens egen skyld.

Som i et hvilken som helst andet moderne politisk fællesskab, var de shiaislamistiske partier også forskellige med hensyn til deres sociale og regionale vælgerbaggrund, snarere end hvad angår deres forskellige religiøse filosofier. Alle shiaislamistiske politiske aktører har vist en bemærkelsesværdig fleksibilitet hvad angår deres religiøse-politiske ideologier siden 2003. Da det demokratiske politiske system blev etableret i Irak efter invasionen og blev accepteret som det eneste politiske system som ville muliggøre en fredelig sameksistens mellem de forskellige irakiske sekter, støtte både Dawa og Det øverste islamiske råd i Irak på pragmatisk vis det demokratiske politiske system i fraværet af et realistisk alternativ, skønt det var i klar modstrid med

deres ideologiske doktriner. Sadr-bevægelsen blev i sidste ende også nødt til de facto at acceptere dette "new game in town". Konsolideringen af sådanne nye klare regler for den politiske konkurrence, i modsætning til Saddam Husseins personaliserede, arbitrære udøvelse af den politiske magt gjorde det derefter muligt gradvist at lægge mindre vægt på religiøs ideologi, men i stedet at fokusere mere på almindelige politiske forhold i relation til sikkerhed og udvikling.

Under processen med at mobilisere islamisk gruppeidentitet, blev aktørerne samtidig afhængig af de religiøse institutioner, som dermed fik en mulighed for at spille en uafhængig rolle. Stor-ayatollah Ali Sistani udnyttede dette til både at forsone de forskellige shiaislamistiske grupper indbyrdes og at undgå en altomfattende konfrontation mellem disse grupper på den ene side og andre irakiske sekter på den anden side. Shiaislam har i denne proces været en afgørende kilde til legitimitet og har gjort det muligt for politikerne at knytte forbindelse med masserne og rodfæste den politiske magt i en bredere social legitimitet. Det religiøse establishment kan på den måde siges at have repræsenteret det irakiske folks bredere og mere langsigtede interesser.

Shiaislam og dets institutioner blev strategiske ressource for det irakiske shiitiske samfund i kampen for at stå op mod Saddam Hussein diktatur. Da den politiske situation ændredes, ændredes også Shiaislams betydning. Dette understøtter en forståelse af shiaislams betydning for shiaislamismen i Irak, som hverken en resultat af den socio-økonomiske moderniseringsproces eller som udtryk for ahistoriske essentialistiske værdier, men som en res-

source der blev brugt i en historisk specifik socio-politisk konflikt.

• f •

- 1 Brown, L. Carl, «Religion and State: The Muslim Approach to Politics, New York: Columbia University Press, 2000 s. 84.
- 2 Feldman, Noah: "The Fall and Rise of the Islamic State". Princeton University Press: Princeton and Oxford, 2008.
- 3 Huntington, Samuel P. and Joan M. Nelson: «No Easy Choice: Political Participation in Developing Countries». Harvard University Press, 1984.
- 4 Jabar, Faleh A.: «The Shi'ite Movement in Iraq». London: Saqi Books. 2003.
- 5 Mallat, Chibli. «The Renewal of Islamic Law: Muhammad Baqer as-Sadr, Najaf and the Shi'i International». Cambridge: Cambridge University Press. 1993.
- 6 Visser, Reidar: "Sistani, the United States and Politics in Iraq." NUPI paper no. 700, Norwegian Institute of International Affairs, 2006, s. 9.
- 7 Visser, Reidar: "New Non-State Players and Implications for Regional Security: The Case of the Shiite Religious Establishment of Iraq". SAIS Review vol. XXIX no.2 (Summer-Fall 2009) s. 17.
- 8 International Crisis Group: "Iraq's Uncertain Future: Elections and Beyond." Middle East Report no. 94 - 25 februar 2010, s. 20.
- 9 Marr, Phebe: "Iraq's New Political Map", Special Report 179, United States Institute of Peace, 2007.
- 10 International Crisis Group: "Shiite Politics in Iraq: The Role of the Supreme Council", Middle East Report no. 170 - 15, november 2007.
- 11 Cole, Juan: "The Ayatollahs and Democracy in Iraq", ISIM Paper 7, Amsterdam University Press, 2006
- 12 Visser, Reidar, 2006, s. 21.
- 13 Tavernise, Sabrina. "Relations sour between Shiites and Iraq militia." New York Times, 12. oktober 2007.

